

УДК [327+94] (560+479.22) «20...»
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.3.217>

Асім Мамедов*

ТУРЕЦЬКО-ГРУЗИНСЬКІ ВІДНОСИНИ У 21 СТ.

Анотація: Туреччина у світі нарощування свого політичного та економічного впливу на Південному Кавказі успішно здійснює політику «м'якої сили» в регіоні. Грузино-турецька співпраця у торговельно-економічній, енергетичній, діловій і військово-політичній сфері створює міцну основу для зближення та поступального зростання взаємної довіри у двосторонніх відносинах та є основою політичного партнерства Грузії та Туреччини.

Ключові слова: Туреччина, Грузія, Р.Ердоган, А.Давутоглу, Революція троянд, Міхеїл Саакашвілі, Юнус Емре, Бюлент Арінч

Туреччина одна з перших визнала незалежність Грузії 1 листопада 1991 р. Разом з тим, 1992 р. був підписаний Договір про дружбу та співробітництво, який став базовим документом правової основи двосторонніх відносин. 30 липня 1993 р. у турецькому парламенті було заявлено нову зовнішньополітичну стратегію Туреччини. Зокрема, в ній говорилося, що поява нових незалежних держав на пострадянському просторі започаткувала надзвичайно новий і важливий етап розвитку взаємовідносин для Туреччини.

Після приходу до влади у 2002 р. поміркованої ісламської Партії справедливості та розвитку в Туреччині намітилася тенденція до зміни зовнішньополітичних пріоритетів від пануючої тривалий час доктрини реалізму та відверто прозахідної орієнтації у бік більшої багатовекторності зовнішньої політики країни та підкреслення при цьому власного ісламського коріння й імперського минулого. Нова зовнішньополітична доктрина турецької правлячої партії, заснована на запропонованій турецьким політиком, професором Стамбульського університету Бейкент Ахметом Давутоглу ідеї «нульових проблем з сусідами», спочатку широко віталася та розглядалася як стратегічна «дорожня картка» для реалізації нового зовнішньополітичного курсу держави.

Події листопада 2003 р. у Грузії, більш відомі як «Революція троянд», внаслідок яких у країні відбулася зміна політичного керівництва, також висунули перед новим президентом Грузії М.Саакашвілі нові вимоги. Зокрема, відповідно до Концепції національної безпеки Грузії 2005 р., одним із пріоритетів зовнішньополітичної діяльності країни проголошувалося співробітництво з Туреччиною. Однак, якщо до літа 2008 р. Туреччину можна було по праву вважати країною, яка взяла на себе роль регіонального лідера, який має значну стратегічну вагу, то війна «08.08.08», більш відома як «П'ятиденна війна», виявила жорстке протистояння геополітичних інтересів двох позарегіональних гравців – Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки, що означало практичне «обнуління» досягнень Туреччини на Південному Кавказі.

* Мамедов Асім Ельшан огли – магістр міжнародних відносин та зовнішньої політики, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Миколаїв, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3571-5442>; e-mail: asimfjsjsaja@gmail.com

Таким чином, починаючи з серпневих подій 2008 р., турецька політика «нульових проблем» піддавалася різкій критиці як у самій країні, так і в Грузії, зокрема, за невідповідність між її цілями та засобами реалізації. Після зазначених подій Туреччина намагалася нейтралізувати напругу у відносинах з Грузією розширенням співробітництва у культурних, освітніх і релігійних сферах, що ставили, крім іншого, своєю метою популяризацію «турецької моделі» розвитку держави за допомогою реалізації політики «м'якої сили».

Рис. 1. Інститут Юнус Емре (Анкара, Туреччина)
(Джерело: Вікіпедія¹)

З 2007 р. Анкара також розпочинає реалізацію свого іншого проекту у рамках загального «м'якого» курсу країни: створення турецьких культурних центрів Юнус Емре по всьому світу, метою яких стала популяризація турецької мови, літератури, історії та культури. Ці центри були створені за зразком Гете-Інституту, Британської ради, Інституту Сервантесу й інших подібних установ. Торкнулися турецькі ініціативи та Грузії – у травні 2012 р. заступник прем'єр-міністра Туреччини Бюлент Арінч у Тбіліському державному університеті імені Іване Джавахішвілі відкрив перший у Грузії Турецький культурний центр імені Юнуса Емре, який щорічно проводить культурні фестивалі, відзначає державні свята Туреччини, організовує заняття з турецької мови та літератури, а також ініціює проведення спільних гуманітарних проектів².

Важливий аспект, якому слід приділити більше уваги, при аналізі турецько-

¹ Yunus Emre Institute. URL: <https://bit.ly/300qjFC>

² Шамарина О.А. Грузия в контексте турецкой политики «мягкой силы» на рубеже веков // История. Международные отношения. 2020. №20.2. С. 233-234.

грузинських відносин, є Абхазьке питання, і головне що Грузія вважає незаконною торгівлю між Анкарою та Сухумі. Морське сполучення між Туреччина й Абхазією офіційно закрито. Ембарго є присутнім з початку 1990-х років після конфлікту між Грузією й Абхазією. Серпнева війна між Росією та Грузією 2008 р. була нетривалою, але одним із найяскравіших результатів війни стала турецька позиція у такому сценарії, який поставив Туреччину в скрутне становище дипломатичної позиції між США та Росією.

У роки війни Туреччина намагалася бути осторонь конфлікту й уникати ставати на чийсь бік. Як заявив Ердоган: «Ми не дозволимо підштовхнути Туреччину на ту чи іншу сторону. Ми будемо діяти відповідно до національних інтересів Туреччини. Туреччина буде дотримуватися балансу в тандемі зі своїми інтересами».

Відносини Туреччини з Грузією вже давно знаходяться на рівні стратегічного партнерства. Туреччина є найбільшим торговим партнером Грузії з 2007 р. та знаходиться серед провідних країн-інвесторів у Грузію. Відповідно до протоколу, підписаного 31 травня 2011 р., що набув чинності 10 грудня 2011 р., громадяни Туреччини та Грузії можуть подорожувати країнами один одного за своїми національними документами посвідчення особи.

Регіональній стабільності, миру та процвітання сприяють механізми Туреччина-Грузія-Азербайджан і Туреччина-Грузія-Азербайджан-Іран. Перший саміт механізму Туреччина-Грузія-Азербайджан відбувся 6 травня 2014 р. в Тбілісі, а вже 23 грудня 2019 р. у грузинській столиці відбулася Восьма тристороння зустріч міністрів закордонних справ. 15 березня 2018 р. в Баку відбулася перша зустріч міністрів закордонних справ Туреччини, Грузії, Азербайджану та Ірану.

Туреччина рішуче підтримує територіальну цілісність Грузії та не визнає так звану незалежність Абхазії та Південної Осетії. Туреччина сподівається, що ці конфлікти будуть вирішені у рамках територіальної цілісності та суверенітету Грузії мирним шляхом. Також країна підтримує зусилля Грузії щодо інтеграції в євроатлантичні організації³.

Туреччина доклала максимальних зусиль для того, щоб стати регіональним лідером як на Південному Кавказі, так і на Близькому Сході. Частково їй це вдалося, але у відносинах із Вірменією вона зіткнулася з такими серйозними проблемами, як питання Карабаху та визнання геноциду вірмен, в результаті Туреччині довелося обмежитися двостороннім співробітництвом з Азербайджаном і Грузією. За словами Г. Аршакяна: «В енергетиці Туреччина спромоглася зафіксувати значні успіхи, їй вдалося вибудувати географію експортних маршрутів азербайджанської нафти та газу»⁴ та взяти їх під свій контроль.

У 2007 р. в Тбілісі пройшла тристороння зустріч за участі Туреччини, Грузії й Азербайджану, де було підписано Тбіліську декларацію про спільне бачення регіонального співробітництва та Меморандум про взаєморозуміння і співробітництво у сфері

³ Ministry of foreign affairs Republic of Turkey. URL: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-georgia.en.mfa>

⁴ Аршакян Г. Основные направления турецко-грузинских отношений в контексте региональной политики Турции в начале XXI в. // Проблемы национальной стратегии. 2015. № 6 (33). С. 122-143. URL: <https://riss.ru/upload/iblock/084/29bzv5223epu66hl95q2p20h108c84ni/79fefb501a9a423f93f80f9499c3e211.pdf>

енергетики⁵. 25 березня того ж року відбулася церемонія відкриття газопроводу «Баку-Тбілісі-Ерзерум». Наступного року було підписано Декларацію про будівництво магістрального нафтопроводу «Баку-Тбілісі-Джейхан» (БТД) як альтернативного вже існуючому нафтопроводу «Баку-Новоросійськ».

7 лютого 2007 р. президенти Грузії та Азербайджану, а також прем'єр-міністр Туреччини в Тбілісі підписали документ про початок будівництва залізниці Баку-Тбілісі-Карс, яка мала пов'язати три країни та сприяти розвитку співробітництва у галузі енергетики. Цей факт вказував на вступ Грузії до міждержавного транзитного співробітництва з Туреччиною й Азербайджаном і подальше віддалення від Росії. Хоча грузинська сторона висловлювала побоювання, що з початком експлуатації магістралі Баку-Тбілісі-Карс чорноморські порти країни багато в чому втратять своє значення.

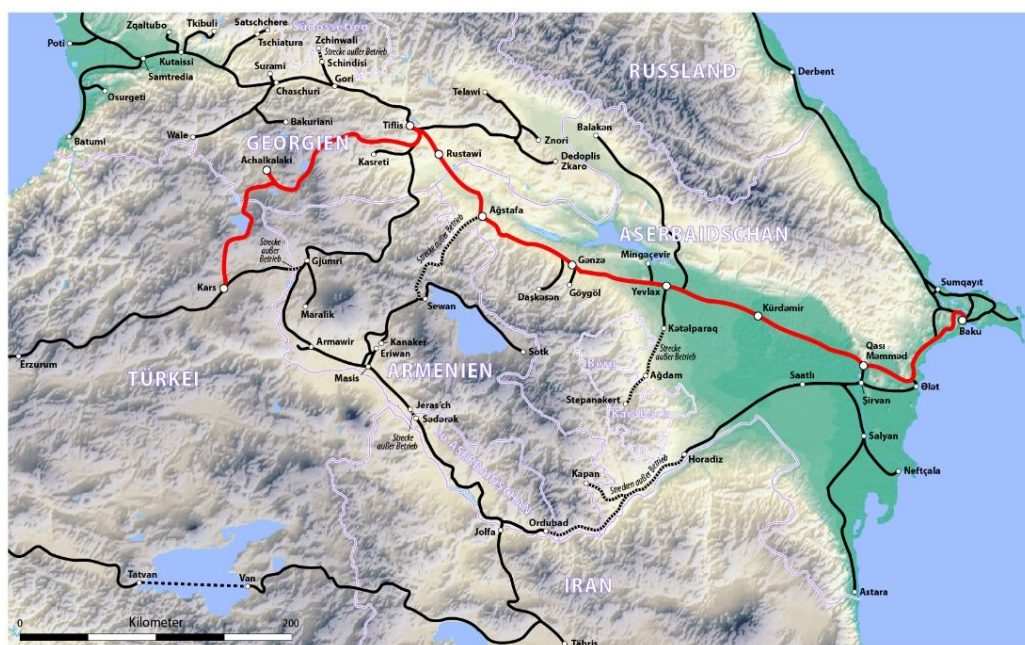

Рис. 2. Залізної дорога Баку – Тбілісі – Карс

У ході візиту президента Туреччини А. Гюля до Грузії у 2007 р. було оформлено Угоду про вільну торгівлю. Тоді ж було створено спільну комісію та турецько-грузинську бізнес-асоціацію.

Як вже зазначалося, Туреччина стала найбільшим торговим партнером Грузії. Так, двосторонній товарообіг до 2008 р. збільшився з 240 млн. до 1 млрд. дол., а згодом зріс до більш ніж 1,5 млрд. дол. В економічному плані ні з якою іншою країною Грузія не досягла подібного результату. На думку М. Сесайра, Туреччина демонструвала прагнення та готовність лідирувати у регіоні та відповідати за стан справ у ньому. Аналітик зазначав:

⁵ Tbilisi declaration. URL: <https://www.oscepa.org/en/documents/annual-sessions/2016-tbilisi/declaration-24/3371-tbilisi-declaration-eng/file>

«Відносини Грузії з Туреччиною можуть допомогти розширити участь у регіональній торгівлі та інвестиційної діяльності, а також затвердити те, чого вона активно прагне – до незалежності від Росії»⁶.

Турецькі компанії зробили великі вкладення до економіки Грузії. Їхні інвестиції становлять понад 1,4 млрд. дол., тобто 16% всіх прямих іноземних інвестицій. Грузія стала першою з колишніх радянських республік, де Туреччині вдалося обійти Росію та стати головним партнером.

Влада Туреччини реалізовує капіталомісткі інфраструктурні проекти в Азербайджані, Грузії та країнах Центральної Азії. Державний «Ексімбанк» Туреччини підтримує програми розвитку промисловості та торгівлі, будівельні та інвестиційні проекти.

Південний Кавказ не є конструктивним регіоном, коли йдеться про регіональне співробітництво між трьома його країнами: Вірменією, Грузією та Азербайджаном. Оскільки Вірменія була виключена з регіональних проектів, Грузія, Туреччина та Азербайджан працювали разом над такими енергетичними проектами, як нафтопровід Баку-Тбілісі-Джейхан і газопровід Баку-Тбілісі-Ерзурум. Враховуючи економічну інтеграцію та розширення комерційних зв'язків як основну мету, Вірменія має сформулювати різні методи повторного включення себе у регіональні проекти, і можливе відкриття комунікаційних шляхів може служити таким цілям. Це, однак, передбачає нормалізацію відносин із сусідами, з якими Вірменія або перебувала у стані війни, або мала мінімальні дипломатичні відносини.

М. Саакашвілі був прихильником активізації Туреччини в регіоні Південного Кавказу. У 2003 р. він сказав *Turkish Policy Quarterly*, що географічне розташування Грузії дозволяє їй стати воротами для європейського впливу на Азію та важливою частиною коридору Схід-Захід, який є ключовим для Європи з точки зору транзиту енергії. Бачення М. Саакашвілі полягало в тому, щоб перетворити Південний Кавказ, і зокрема Грузію, на коридор, що з'єднує Захід зі Сходом, і він бачив у Туреччині стратегічного партнера для досягнення своїх цілей. Його амбітні плани збіглися з епохою Ахмета Давутоглу, який був архітектором зовнішньої політики Туреччини⁷.

Однією з основних сфер співпраці Грузії та Туреччини є регіональні енергетичні проекти. Два найважливіші трубопроводи регіону транспортують азербайджанську нафту та газ до Європи через Грузію та Туреччину. Існує також залізниця Баку-Тбілісі-Карс (ВТК), яка не тільки створює залізничне сполучення між Азербайджаном, Грузією та Туреччиною, але й служить потенційним наземним сполученням між Китаєм та Європою.

Окрім співпраці у регіональних енергетичних проектах, Туреччина та Грузія також мають міцні економічні зв'язки на двосторонньому рівні. У зв'язку з цим важливо враховувати, що турецька економіка набагато більша, ніж грузинська. Станом на 2021 р. ВВП Грузії становив \$15,8 млрд, а Туреччини – \$720 млрд.; населення Грузії становило 3,7 млн. осіб з територією в 69 700 кв. км, тоді як населення її економічного партнера Туреччини становить понад 83 млн., а площа – 783 356 кв. км.

⁶ Cecire M. Zero Problems 2.0: Turkey as a Caucasus Power. URL: <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/12354/zero-problems-2-0-turkey-as-a-caucasus-power>

⁷ Ibidem.

У 2002 р., за рік до Революції троянд, головним імпортерним та експортерним партнером Грузії була Росія. Загальний імпортер Грузії з Росії становив 15,3% загального грузинського імпортеру, а експортер до Росії становив 17,6% від загального експортеру Грузії. Туреччина посіла друге місце як за імпортером, так і за експортером з 11,2 і 15,5% відповідно. У 2008 р., через п'ять років після приходу Саакашвілі до влади, Туреччина вже змінила Росію як основного економічного партнера Грузії. Експортер до Туреччини становив 17,5% загального експортеру Грузії, а імпортер з Туреччини становив 15% загального грузинського імпортеру. У 2013 р., коли Саакашвілі вже було усунено від влади, основним експортерним партнером Грузії був Азербайджан (24,3% загального грузинського експортеру), тоді як Туреччина залишалася основним імпортерним партнером Грузії з часткою 17,5% загального грузинського імпортеру. Станом на 2019 р. основним партнером Грузії з імпортеру все ще залишалася Туреччина з часткою 17%, а головним експортерним партнером Грузії все ще залишався Азербайджан, хоча і з меншою часткою в 13%. У 2021 р. частка Туреччини в загальному імпортері Грузії становила 17,7%, що є найбільшим показником для однієї країни, а в загальному експортері Грузії становила лише 8,6%. Грузія експортувала більше до Китаю, Росії та Азербайджану, ніж до Туреччини (для порівняння – у 1995 р. 20% експортеру Грузії було відправлено до Туреччини). Оскільки частка Туреччини в імпортері Грузії зростає, експортер останньої до Туреччини скоротився⁸.

У 2019 р. обсяг торгівлі між Туреччиною та Грузією склав \$1,85 млрд, а турецькі підрядники завершили 285 проєктів у Грузії на суму \$4,8 млрд. У другому кварталі 2021 р. прямі іноземні інвестиції (ПІІ) Туреччини в Грузію склали \$21 млрд. Туреччина посідала 5 місце у загальному списку ПІІ Грузії, попереду Великобританії, Нідерландів, Чехії та Японії.

Незважаючи на міцні економічні зв'язки між Туреччиною та Грузією, Туреччина не змогла спроектувати стільки м'якої сили в Грузії, скільки хотілося б. Приблизно 10% населення Грузії є мусульманами, в тому числі азербайджаномовне населення на півдні Грузії та аджарці в Аджарії, що межує з Туреччиною. Основною ціллю турецької м'якої сили було мусульманське населення Грузії. З 1990-х років Туреччина профінансувала будівництво та реконструкцію близько 300 шіїтських і сунітських мечетей в Аджарії й інших регіонах. У Батумі є 10 шкіл з викладанням ісламу, і всі вони фінансуються ісламськими організаціями з Туреччини. У столиці Грузії також є дві мечеті. Однак Грузія не має такого ж рівня впливу в Туреччині; за останні 20 років вона ніколи не вимагала від Туреччини реконструкції старих грузинських церков на її території⁹.

Отже, Туреччина та Грузія мають досить потужну економічну співпрацю. Туреччина є найбільшим торговим партнером Грузії з 2007 р. та серед провідних країн-інвесторів у Грузію. Протягом тривалого часу Туреччина є найбільшим торговим партнером Грузії. Туреччина доклала чимало зусиль для того, щоб стати регіональним лідером на Південному Кавказі. Частково їй це вдалося. Проте, є місцеві конфлікти, які не дозволяють Туреччині повноцінно зайняти це місце, мова йде про Карабах та визнання геноциду вірмен, в результаті Туреччині довелося обмежитися двостороннім співробітництвом з Азербайджаном та Грузією. Тому надалі доречно проаналізувати співпрацю в цьому регіоні більш детально.

⁸ *Dermoyan Hranoush. Turkish-Georgian Economic Relations: A Case Study. URL: <https://evnreport.com/economy/turkish-georgian-economic-relations-a-case-study/>*

⁹ *Ibidem.*

Asim Mamedov

Turkish-Georgian relations in the 21st century

Abstract: Turkish-Georgian relations play a significant role in regional cooperation in the South Caucasus. Both countries share a rich history and cultural connections, providing a foundation for common interests and cooperation in various fields.

In the realm of political relations, Turkey and Georgia maintain friendly ties and cooperation on multiple levels. They actively collaborate within various international organizations such as the United Nations and the Organization of the Black Sea Economic Cooperation. Additionally, they work together to enhance stability and security in the region, particularly in combating terrorism and organized crime.

Economic ties between Turkey and Georgia are also a vital component of their relationship. Turkey is one of the largest foreign investors in Georgia, actively supporting trade development and economic cooperation. Expanding trade relations and mutual investments contribute to strengthening economic links and fostering growth in both countries.

Cultural exchange and people-to-people connections also play a significant role in Turkish-Georgian relations. Regular mutual visits, student exchanges, and cultural events promote deeper understanding and mutual exploration of each other's cultures, fostering friendly bonds between the peoples of both countries.

Turkish-Georgian relations can be characterized as friendly, with a shared commitment to cooperation and common interests across various domains. Both countries aspire to maintain stability and peace in the region while mutually contributing to their own development.

Keywords: Turkey, Georgia, R. Erdogan, A. Davutoqlu, Revolution of Roses, Mikheil Saakashvili, Yunus Emre, Bulent Arinc